

3. Глобальний етичний кодекс туризму // Правове регулювання туристичної діяльності в Україні / за заг. ред. В. К. Федорченка; Ун-т туризму, економіки і права. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – 189 с.
4. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / Семен Устимович Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
5. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; [головний ред. В. Г. Кремень]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
6. Закон України «Про туризм» : вводиться в дію Постановою Верховної Ради України № 325/95-ВР від 15.09.95 // Відомості Верховної Ради. – Київ, 1995. – № 31. – С. 141-183
7. Остапеч-Свешников А. А. Педагогика и психология туристско-краеведческой деятельности учащихся / Александр Александрович Остапеч-Свешников. – М. : ИНФРА-М, 2001. – 94 с.
8. Струманський В. Організація шкільного краєзнавства на засадах системності / В. Струманський // Рідна школа. – 1999. – № 11. – С. 42-46

Орышко С.П.

Воспитательные возможности туристско-краеведческой деятельности

В статье охарактеризовано состояние исследуемой проблемы, раскрыты противоречия между воспитательным потенциалом и возможностями разных видов и форм туристско-краеведческой деятельности в воспитании современных школьников и реальным состоянием использования возможностей данного вида деятельности как важного фактора их формирования; обоснованы и охарактеризованы основные функциональные компоненты туристско-краеведческой деятельности (образовательно-познавательный, воспитательно-развивающий, социализации и культурно-досуговой, оздоровительный), раскрыты механизмы их реализации.

Ключевые слова: туристическая краеведческая деятельность, функциональные компоненты туристической краеведческой деятельности (образовательно-познавательный, воспитательный, социализации и культурно-досуговой, оздоровительный), воспитательный процесс, формы, методы воспитательного влияния.

Oryshko S.P.

Educational possibilities of tourist regional activity

The article reveals the state of the investigating problem, contradictions between educational potential and abilities of different forms of tourist regional activity as to upbringing modern schoolchildren. The author shows the real state of using the possibilities of this particular kind of activity as an important factor of their formation and characterizes the main functional components of tourist regional activity (cognitive, educational, socializing, cultural and leisure, health). The article reveals the mechanisms of using these components in the educational process of modern schoolchildren.

Key words: tourist regional activity, functional components of tourist regional activity (cognitive, educational, socializing, cultural and leisure, health), educational process, forms and methods of educational influence.

УДК 371.013

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФЕНОМЕНУ СУЇЦИДАЛЬНОСТІ В СУЧАСНИХ ПІДЛІТКІВ

Паук М.М.

У статті йдеться про психологічні особливості аутоагресивної поведінки підлітків. Розкрито основні сутнісні аспекти феномену суїцидальності, встановлено базові мотиваційні причини скоєння самогубства підлітками. Акцентована нагальна потреба системного психопрофілактичного і психокорекційно-вирішення проблеми підліткової суїцидальності.

Ключові слова: аутоагресивність, суїцид, суїцидальна поведінка підлітків, психопрофілактика, психокорекція.

Постановка проблеми. Складнощі соціально-економічної ситуації в Україні потребують термінового вирішення питань психологічного захисту молоді, адже Україна ввійшла до групи країн з високим рівнем суїцидальної активності (більше 20 самогубств на 100 тисяч населення). У контексті найактуальніших проблем сучасної молодіжної політики на чільне місце висувається психологія девіантної, зокрема суїцидальної поведінки особистості, адже в умовах трансформаційного українського суспільства зауважується спалах різноміпних соціопатологій, які ускладнюють соціально-психічне життя особистості, вкрай негативно позначаючись на його гармонійності й комфортності. Численні особистісні девіації в ракурсі «агресія – аутоагресія» нагально потребують фундаментального наукологічного вивчення з метою встановлення теоретичного підґрунтя та емпіричних дослідницьких засад [1; 2; 4; 5; 8; 9].

Беззаперечна актуальність дитячої проблематики в суїцидології визначається нагальністю завдань профілактики самогубств серед учнівської молоді. Згідно з результатами соціально-психологічних досліджень, 27,2% дітей віком 10-17 років іноді втрачають бажання жити, 17,8% – вважають, що нікому немає до них діла, 25,5% – не завжди можуть розраховувати на допомогу близької людини, 51,9% – втрачають здатність самоконтролю в

ситуації конфлікту. Кількість дітей і підлітків, що наклали на себе руки, складає 12,7% від загальної кількості померлих за природних обставин, зокрема за кілька останніх років суїцид скоїли 14157 неповнолітніх, причому ця статистична інформація не включає суїцидальних спроб [2].

Психологічний аналіз суїцидальної поведінки в підлітково-му середовищі є першочерговим фактором необхідності забезпечення ефективної профілактики, яка в свою чергу є методом врегулювання небезпечної ситуації, що склалася. Очевидно, що абсолютна нівеляція явища суїцидальності нереальна, однак знизити кількість скоєних самогубств та спроб самознищення, використовуючи превентивні заходи, є цілком можливим і потрібним до виконання завданням.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Аналітичним вивченням проблеми суїциду займалися такі відомі вчені, як А.Адлер, Е.Дюркгейм, Е.Кюблер-Росс, К.Меннінгер, К.Юнг, Дж.Хіллен, Г.Саллівен, Н.Фейбероу, З.Фройд, К.Хорні та ін.

Особливо значний внесок у психологічний аналіз суїцидальної поведінки та профілактики самогубств зробив Н.Фейбероу, який є президентом Міжнародної асоціації профілактики суїцидів і засновником міжнародного руху, діяльність якого сприяла організації більше, ніж 200 центрів профілактики самогубств у різних країнах світу.

Метою нашого дослідження є психологічний аналіз суїцидальної поведінки в підлітковому середовищі з метою встановлення типової симптоматики цієї гостро актуальної проблеми, становлення детермінаційного тла й окреслення ключових наукових підходів щодо профілактики й корекції цього аутоагресивного соціально-психологічного феномена.

Вкрай необхідною є розробка системи превентивних заходів

для роботи з дітьми, які належать до категорії суїцидального ризику. Для цього потрібно різнобічно дослідити передумови виникнення, причини формування суїцидальної поведінки, типи, види суїцидальності, її ознаки тощо.

Безперечно, підлітковий вік є найскладнішим, найсуперечливішим періодом особистісного становлення, адже змінюється соціальний статус підлітка, розширюються й інтенсифікуються його контакти, відбувається відносно звільнення від опіки батьків, переглядаються переконання та уявлення, формується нові світоглядні системи цінностей, поведінкові патерни тощо. Загалом, почуття дорослості й акцентоване ставлення до конструктивів власної самосвідомості (Я-концепція, образ Я, самооцінка тощо) як основні психічні новоутворення цього етапу онтогенезу можуть обмежуватися чи табуватися з боку соціального довкілля, що досить часто породжує агресивні поведінкові відповіді дитини у вигляді нонконформізму, вербальної або інструментальної агресії та інших імпульсивних форм особистісного психозахисту. Пубертатний вік є надзвичайно складним фактором прову агресії, а у випадку неможливості її зовнішнього «вивільнення» відбувається своєрідна сублімація як переключення на аутоагресивні настановлення, зокрема самокопірвання, самокартання чи навіть самогубство [4; 10].

Важливим завданням є встановлення місця соціально-психологічної дезадаптації в суїцидогенезі. Потрібно охарактеризувати особливості суїцидальної поведінки в підлітковому середовищі, шляхом встановлення основних характеристик цього вікового періоду (ускладнена соціальна ситуація розвитку, специфіка провідного виду діяльності, складнощі прояву основних психічних новоутворень (насамперед, почуття дорослості), пубертатні аспекти підліткової кризовості та багато інших дослідницьких напрямів). У тематичному контексті дослідження потрібно детально вивчити загальні характеристики підліткової депресії та підліткового суїциду, а також фактори, що стимулюють підліткову суїцидальність, насамперед з метою встановлення основних тенденцій та обґрунтування необхідності запровадження посиленних заходів психопрофілактики та психокорекції.

У концепції суїцидальної поведінки як наслідку соціально-психологічної дезадаптації особистості в умовах конфлікту, запропонованій А.Амбрумовою, виокремлені базові сутнісні ознаки суїцидальної поведінки особистості. Дослідниця стверджує, що антивітальні переживання – це міркування суб'єкта про абсурдність, приреченість людського життя, без виразного зосередження на власній смерті; роздуми про відсутність цінності життя, які висловлюються у формулюваннях: «жити не варто», «не живеш, а існуєш», де ще немає чітких уявлень про власну смерть, а є заперечення життя. Антивітальні переживання напряму пов'язані з формами особистісно обумовленого змісту суїциду, до яких відносять:

1). Протест, помста. «Протестні» форми суїцидальної поведінки виникають в ситуації конфлікту, коли об'єктивна його ланка вороже або агресивно настроєна по відношенню до суб'єкта, а зміст полягає в негативній дії на об'єктивну ланку. «Помста» – конкретна форма протесту, нанесення шкоди ворожому оточенню. Припускається наявність високої самооцінки і самоцінності, активну або агресивну позицію особистості з механізмом трансформації гетероагресії в аутоагресію;

2). Заклик. При суїцидальній поведінці типу «заклик» зміст полягає в активації допомоги ззовні з метою зміни ситуації. При цьому позиція особистості пасивна;

3). При суїцидах «уникнення» суть внутрішнього конфлікту полягає в загрози особистому або біологічному існуванню, якій протистоїть висока самоцінність особистості. Сенс такого типу повдінки – уникнення нестерпної ситуації шляхом самоусунення;

4). «Самопокарання» можна визначити як «протест у внутрішньому плані особистості» конфлікт при своєрідному розширенні «Я» інтеріоризації та співіснуванні двох ролей: «Я – судді» і «Я – підсудного»; знищення в собі ворога;

5). При суїцидах «відмови» ціль та мотив наближуються мотивом являється відмова від існування, а ціллю – позбавлення себе життя [1].

У фундаментальній праці вітчизняного психолога

В.Москальця здійснено різнотипну класифікацію аутоагресивної поведінки: непрямий суїцид, напівнавмисний суїцид, напівпереднавмисний суїцид, суїцидальний еквівалент, незавершений суїцид, парасуїцид та ін. [8].

Вважається, що суїцидом особистість намагається змінити обставини: позбавитися нестерпних переживань, нівелювати травмуючі умови, провокувати жалість і співчуття, добитися допомоги, привернути увагу до своїх проблем. Суїцидальна поведінка може забарвлюватися відчуттям помсти кривдникам, «які потім пошкодують», в ній можуть виявлятися риси патологічної упертості в переслідуванні мети за всяку ціну. Досить часто цей акт відчаю, коли особистість здається, що вона вичерпала всі свої сили і можливості вплинути на ситуацію. Маніпулятивні суїцидальні спроби засновані не на бажанні померти, а містять «крик про допомогу», тому однією з причин називають недостатній розвиток емоційної сфери психіки, що виражається у втраті чіткості й глибини розуміння основних понять та спрощення багатьох екзистенційно значущих уявлень. У дослідженні, присвяченому ресоціалізації та психореабілітації депривованої особистості, Я.Гшовським виокремлено феномен, що умовно названий як «демонстративно-протестна суїцидальність». Суть цього поняття зводиться до того, що депривовані підлітки-колоністи, які перебувають на найнижчих щаблях неофіційної ієрархії, проявляли поведінку, яка здебільшого зорієнтована не на реальне самогубство, а на показну, позірну протестність. Тобто це своєрідний останній «крик душі», яка захлинається у нестерпних умовах пенітенціарної установи і з ризиком для здоров'я вдається до крайніх заходів – намір до скоєння або й реальна спроба самогубства, здебільшого шляхом несмертельного пошкодження, перетинання вен і артерій або методом афіксії [4].

Найпотужнішим чинником психопрофілактики самогубств неповнолітніх є любов, турбота, піклування, розуміння, підтримка в сім'ї. Важливу роль у профілактиці суїциду в підлітковому середовищі повинна відігравати школа як навчально-виховна структура, що забезпечує збереження належного фізичного та психічного здоров'я учня, та педагог, який перебуває у безпосередньому тісному контакті з кожним окремо взятим учнем. Здійснюючи контрольну функцію, за процесом навчання та виховання, за належними умовами його здійснення, дбаючи про збереження фізичного, психічного здоров'я, та виступаючи гарантом надання якісної освіти, адміністрація школи повинна брати безпосередню участь у профілактиці самогубств у проблемному підлітковому середовищі [1; 2; 4; 6; 9; 10]. Загалом, розповсюдження суїциду та вік суїцидентів відображають морально-психологічне здоров'я суспільства, рівень його духовності та специфіку можливостей задоволення основних потреб життєдіяльності.

Висновки. Теоретико-емпіричні результати нашої дослідницької діяльності в окресленому тематичному ракурсі дають підстави зробити висновок про обов'язкову акцентуацію уваги на проблематиці взаємозв'язку підліткових агресивності та суїциду, насамперед з метою їхньої ефективної профілактики. Особливо важлива роль у вивченні підліткової суїцидальності повинна відводитися таким особистісним і психосоціальним детермінантам, які лежать у площині констатування відсутності у життєвому досвіді дитини ефективних поведінкових стереотипів розв'язання проблематичної, конфліктної ситуації, відсутності власного досвіду виходу із стресогенних обставин, когнітивний і комунікативний вакуум в ускладнених екзистенційних перипетіях.

На нашу думку, профілактика суїцидів серед підлітків повинна бути цілісною, структурованою та комплексною системою, яка б охоплювала всі дотичні до життєдіяльності підлітка сфери життєіснування, насамперед «психологічне поле» його сімейної та міжособистісної комунікації. Визначальним та найефективнішим засобом попередження суїциду слід вважати людський фактор: від виваженої професійної роботи і допомоги фахівців-психологів до партнерського й емпітайного ставлення батьків і референтного довкілля. Превенція суїциду в підлітковому середовищі потрібно розпочинати з перебудови системи уявлень і ставлень до явища самогубства за допомогою розробки психолого-педагогічних рекомендацій батькам, педагогам, усім тим, хто має прямий чи опосередкований доторк до виховання сензитивної та ранимої підліткової психіки.

Література

1. Амбрумова А.Г. Диагностика и профилактика суицидального поведения детей и подростков: Методические рекомендации / Айна Гигорьевна Амбрумова. – М., 1993. – 150 с.
2. Збірник нормативних документів з безпеки життєдіяльності / М.В.Васильчук, М.К.Медвідь, Л.С.Сачков – К.: Фенікс, 2004. – 455 с.
3. Гошовський Я.О. Ресоціалізація депривованої особистості / Ярослав Олександрович Гошовський. – Дрогобич: Коло, 2008. – 480 с.
4. Довлатянц О.О. Роль біологічних і соціальних факторів у суїцидальній поведінці дітей і підлітків. – Харків, 2004. – 250 с.
5. Допоможемо нашим дітям. Психологічні аспекти проблем неповнолітніх: профілактика та корекція / Упор. Л.Литвиненко. – К.: Логос, 2001. – 46 с.
6. Суїцидальна поведінка – деякі соціально-психологічні аспекти / О.Є.Єфімов, О.Є.Новік, Є.Б.Юрєв. – Харків, 2000 – 290 с.
7. Максименко С.Д. Психологія в соціальній та педагогічній практиці: методологія, методи, програми, процедури / Сергій Дмитрович Максименко. – К.: Наукова думка, 1998. – 226 с.
8. Психологія суїциду / За ред. В.П.Москальця. – К., 2004. – 286 с.
9. Суїцид. Хрестоматія по суїцидології / Сост. А.Н.Моховиков. – К.: А.Л.Д., 1998. – 487 с.
10. Райс Ф. Психологія підліткового і юнацького віку / Филип Райс. – СПб.: Питер, 2000. – 624 с.

Паук М.М.

Социально-психологические особенности феномена суицидальности в современных подростках

В статье идет речь о психологических особенностях аутоагрессивного поведения подростков. Раскрыты основные сущностные аспекты феномена суицидальности, установлены базовые мотивационные причины совершения самоубийства подростками. Акцентирована неотложная потребность системного психопрофилактического и психокоррекционного решения проблемы подростковой суицидальности.

Ключевые слова: аутоагрессивность, суицид, суицидальное поведение, психопрофилактика, психокоррекция.

Pauk M.M.

Social-psychological features of suicide phenomenon displayed in modern teenagers

The author of the article has considered psychological features of suicide behaviour of teenagers. The basic essence aspects of the phenomenon of suicide have been exposed, base motivational reasons of accomplishing of suicide teenagers have been defined. Much attention has been paid to the system of psychological prophylaxis and psychological correction on solving the problem of juvenile suicide.

Keywords: suicide, suicide behaviour, psychological prophylaxis, psychological correction.

УДК 371, 378

МОТИВАЦІЯ ЯК ФАКТОР НАВЧАЛЬНОЇ УСПІШНОСТІ СТУДЕНТА

Пермінова Л.А.

У статті обґрунтовано педагогічні умови формування мотиваційної спрямованості майбутніх педагогів, визначено раціональні методи і прийоми організації діяльності студентів, що сприяють розвитку навчальної мотивації.

Ключові слова: особистість педагога, мотивація на професійну діяльність, навчальна мотивація

Соціологічні, психологічні й педагогічні дослідження останнього десятиріччя (О.Абдулліна, В.Андрущенко, І.Бабин, І.Бех, Я.Болюбаш, Н.Волкова, В.Волович, І.Гавриленко, В.Грубінко, І.Зимня, А.Капська, І.Ільїн, В.Мельникова, О.Мороз, О.Невмержицький, В.Павленчик, О.Савченко, О.Мороз, О.Семашко, В.Сластьонін, М.Степко, Н.Філіпенко, В.Шинкарук та ін.) вказують на те, що рівень професійної підготовки сучасного педагога має відповідати вимогам суспільства. Одна із суттєвих труднощів, з якою постійно стикається вища школа у вирішенні проблеми якісної підготовки в умовах взаємозв'язку та взаємодії навчання й саморозвитку, полягає у відсутності в теорії та практиці педагогіки вищої школи сталих критеріальних ознак, зумовлених вимогами суспільства й закріплених у науково обґрунтованій концептуальній його моделі.

Сучасна практика вищого педагогічного навчального закладу потребує наявності такої ідеальної моделі педагога, яка б наочно й обґрунтовано відтворювала як диференційовані категоріальні характеристики притаманних йому суб'єкт-суб'єктних ознак (М.Степко, Я.Болюбаш, В.Шинкарук, В.Грубінко, І.Бабин), так і у своїй цілісності визначала їх зв'язок і взаємозалежність, детерміновані, з одного боку, специфікою функцій, покладених суспільством на освітню діяльність, сукупність відповідних вимог до якості їх виконання, статусом, що посідає педагог у неофіційній структурі суспільних відносин; з іншого – ставлення педагога до обраної професії та студентів, колег, моральні норми й цінності, якими він керується в професійній діяльності, спілкуванні, повсякденній поведінці.

За свідченням авторів сучасних досліджень (В.Мельникова, І.Єрмаков, В.Доній, Г.Несен, В.Крижко, О.Невмержицький, Г.Сагач, В.Назаренко, Є.Павлютенков, Л.Сохань), успішне функціонування самоорганізуючих навчально-виховних систем вже виявляється в практиці вищих навчальних закладів України. Освітній процес, покладений в основу функціонування цих систем, здійснюється за принципами науковості, гуманізму, демократизації, співробітництва, добровільності, психологізації, поєднання навчання й виховання, особистісно-діяльнісного підходу в різних видах суспільної праці й дозволяв студентів. Викладені в літературі дані щодо особливостей організації та управління навчально-виховним процесом у вищому навчальному закладі свідчать про складність і багатоаспектність вирішуваних ними завдань, пов'язаних із формуванням особистості.

Разом з тим, існуючі в літературі рекомендації щодо організації та управління системою навчання у вищому навчальному закладі не можна вважати, на наш погляд, достатніми для розкриття питань, пов'язаних з формуванням особистості педагога, хоча важливість їх як вихідних положень не викликає сумніву. Причина полягає в тому, що в цих рекомендаціях здебільшого містяться загальні підходи до формування майбутніх педагогів без урахування специфіки впливу на становлення особистості фахівця обраної ним професії, зокрема вихователя дошкільного навчального закладу, як одного з провідних чинників формування відповідних особистісних і професійних якостей і умінь.

Сучасні інноваційні перетворення, що відбуваються в системі освіти України, потребують наявності у вищому навчальному закладі такої структурованої організації, яка б за своєю суттю являла собою цілісне розвивально-навчальне середовище, складене із сукупності зовнішніх чинників встановлення суспільно-громадських, емоційно-вольових, мотиваційних, навчально-пізнавальних, науково-творчих взаємозв'язків і взаємовідносин як простору адаптації, самовизначення, самоствердження студентської моло-